

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده علوم انسانی

باسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان خانم آقای حامد مصطفوی فرد تحت عنوان: بررسی و نقد دیدگاه‌های مفسران و صاحب‌نظران اسلامی در تفسیر آیه ۳۴ سوره نساء (الرجال قوامون علی النساء ...) را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تأیید می‌کنند.

اعضای هیات داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر نهله غروی نائینی	دانشیار	
۲- استاد مشاور	دکتر خلیل پروینی	دانشیار	
۳- استاد ناظر (داخلی)	دکتر کاووس روحی برندق	استادیار	
۴- استاد ناظر (خارجی)	دکتر عبدالهادی فقهی زاده	دانشیار	
۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر کاووس روحی برندق	استادیار	

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته علوم قرآن و حدیث است که در سال ۱۳۹۰ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم دکتر نهله غروی نائینی و مشاوره جناب آقای دکتر خلیل پروینی از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

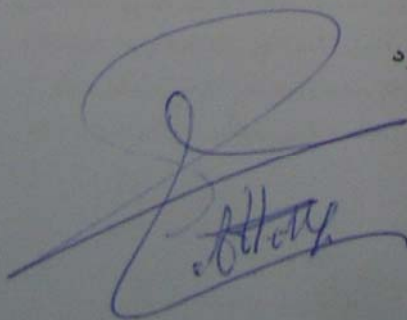
ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب حامد مصطفوی فرد دانشجوی رشته علوم قرآن و حدیث مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: حامد مصطفوی فرد

تاریخ و امضا: ۱۳۹۰/۰۹/۲۷

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم قرآن و حدیث

عنوان

بررسی و نقد دیدگاه‌های مفسران و صاحب‌نظران اسلامی در تفسیر آیه ۳۴ سوره نساء

(الرجال قوامون على النساء...)

دانشجو

حامد مصطفوی فرد

استاد راهنما

دکتر نهله غروی نائینی

استاد مشاور

دکتر خلیل پروینی

آبان ۱۳۹۰

اگرچه این نوشتار را بضاعتی در خور تقدیم نمی‌دانم،

اما از آنجا که رسمی است نیکو،

آن را به مفسران حقیقی قرآن تقدیم می‌کنم.

امید است که این مختصر به اندازه نمی از یم و حبابی از

عباب، از معارف کتاب الهی سهم داشته باشد.

قال الله تعالى:

"الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَ اللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَ اهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَ اضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا
إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا"

چکیده

آیه ۳۴ سوره نساء با محوریت سه موضوع "قوامیت مرد در خانواده"، "نشوز زن" و "راهکار مقابله با نشوز" به بیان بخشی از احکام خانواده، بلکه اساسی ترین مسائلی که خانواده ممکن است با آن درگیر شود می‌پردازد. نگارنده قوامیت مرد را در راستای مدیریت وی تبیین کرده و خدمتگزاری مرد که به عنوان مفهوم قوامیت از ناحیه‌ی برخی تعیین شده را به عنوان یکی از ثمرات این مدیریت تحلیل می‌کند.

در تحلیل مفهوم نشوز زن، نگارنده با توجه به کارکرد قرآنی این واژه، روایات رسیده در این زمینه، رد سبب نزول ارائه شده در ذیل آیه و توجه به مبحث اشتقاق کبیر به بیان مفهومی جدید از نشوز که از جانب برخی ارائه شده می‌پردازد و سعی در تبیین این دیدگاه غیر مشهور دارد. به عقیده صاحبان این قول نشوز زن در قرآن برخلاف اصطلاح فقهی آن که به مفهوم عدم تمکین - خواه به مفهوم خاص آن و خواه به مفهوم عام آن - می‌باشد، در معنای خیانت استعمال شده است.

در تحلیل چگونگی مقابله با نشوز نگارنده، با تکیه بر ظهور واژه، گفتارهای ارائه شده در مورد استعمال این واژه در معنایی غیر زدن، محدود بودن این حکم به زمان و یا فرهنگی خاص، تعزیر و به حکم حاکم شرع بودن و ... را نقد کرده و آن را در قالب زدن ملایم توسط همسر، برای نشان دادن توان مدیریتی، در راستای حفظ بنیان خانواده تبیین می‌کند.

کلیدواژه‌ها: قوامیت، سرپرستی، نشوز، جمع شدن، ضرب، زدن.

فهرست

۱	فصل اول: کلیات تحقیق .....
۲	۱-۱- مقدمه .....
۳	۲-۱- تعریف مسئله .....
۴	۳-۱- اهداف .....
۵	۴-۱- سوالات .....
۵	۵-۱- فرضیه ها/پیش فرض ها .....
۶	۶-۱- پیشینه .....
۸	۷-۱- جنبه جدید بودن و نوآوری .....
۹	۸-۱- اهمیت و نقاط قوت موضوع .....
۱۰	فصل دوم: قوامیت مرد در خانواده .....
۱۱	۱-۲- مقدمه .....
۱۲	۲-۲- معنانشناسی قوامیت در نزد لغویان .....
۱۴	۳-۲- دیدگاه مفسران درباره‌ی قوامیت مرد .....
۱۴	۲-۳-۱- قیومیت و سرپرستی .....
۲۰	۲-۳-۲- کارگزاری و خدمتگزاری .....
۲۴	۲-۳-۳- سرپرستی و خدمتگزاری .....
۲۷	۲-۴- گستره قوامیت مرد؛ خانواده یا اجتماع .....
۲۷	۲-۴-۱- تبیین دو دیدگاه متفاوت .....
۲۸	۲-۴-۲- مویذات دیدگاه مشهور .....
۳۰	۲-۴-۳- طریقه‌ی جمع بین دو دیدگاه .....
۳۱	۲-۵- گستره قوامیت مرد در خانواده .....
۳۱	۲-۵-۱- تبیین دیدگاه‌های مختلف .....
۳۳	۲-۵-۲- طریقه جمع بین انگاره‌های متفاوت درباره‌ی قوامیت .....
۳۴	۲-۵-۳- قوامیت؛ ریاست مرد در چارچوب خانواده .....
۳۶	۲-۶- ریاست مرد بر خانواده؛ حق یا تکلیف؟ .....
۴۳	۲-۷- آیا قوامیت قابل واگذاری است؟ .....

۴۵.....	۲-۸- مبادی اخلاقی قوامیت
۴۹.....	فصل سوم: بازخوانی مفهوم "نشوز" در قرآن
۵۰.....	۳-۱- مقدمه
۵۱.....	۳-۲- زبان قرآن در ساحت واژگان
۵۶.....	۳-۳- نشوز در عرف اهل لغت
۵۹.....	۳-۴- نشوز نزد اندیشوران مسلمان
۶۱.....	۳-۵- نشوز زن؛ عدم تمکین یا خیانت؟! .....
۶۳.....	۳-۶- نشوز در عرف قرآنی
۶۳.....	۳-۶-۱- مجادله / ۱۱
۶۶.....	۳-۶-۲- بقره / ۲۵۹
۶۸.....	۳-۶-۳- نساء / ۱۲۸
۷۱.....	۳-۶-۴- نساء / ۳۴
۷۲.....	۳-۶-۴-۱- تحلیل مفهوم "قنوت" در قرآن
۷۵.....	۳-۶-۴-۲- تحلیل مفهوم "حفظ غیب"
۷۹.....	۳-۶-۴-۳- اعتماد بر سبب نزولی مشهور
۸۴.....	۳-۶-۴-۴- تحلیل خوف با توجه به جایگاه خانواده در اسلام
۸۵.....	۳-۷- روایات مبین مفهوم نشوز
۸۶.....	۳-۷-۱- روایات ناظر به آیهی ۳۴ سورهی نساء
۸۸.....	۳-۷-۱-۱- توجیه مخالفان و پاسخ به آن
۹۱.....	۳-۷-۲- روایات ناظر به آیهی ۱۲۸ سورهی نساء
۹۳.....	۳-۷-۳- تأملی در سنت و برخی رویکردها نسبت به روایات
۹۶.....	۳-۸- تبیین اشکالی بنیادین و چگونگی پاسخ به آن
۹۸.....	۳-۸-۱- اشتقاق کبیر
۹۹.....	۳-۸-۲- تبیین مفهوم واژگان "نَشَّ" .....
۱۰۷.....	۳-۸-۳- تبیین مفهوم واژگان "نَ / شَ / زَ" .....
۱۰۸.....	۳-۹- چرایی گزینش واژه نشوز در این ساختار معنایی
۱۰۹.....	۳-۱۰- نقاط قوت دیدگاه غیر مشهور
۱۰۹.....	۳-۱۰-۱- وحدت تعبیر در تبیین نشوز زن و مرد
۱۱۱.....	۳-۱۰-۲- عدم نیاز به تاویل مفهوم خوف
۱۱۲.....	۳-۱۰-۳- نکته‌ای درخور تأمل

۱۱۶.....	فصل چهارم: حل بحران نشوز در خانواده
۱۱۷.....	۱-۴ مقدمه
۱۱۸.....	۲-۴ راه‌حل‌های سه‌گانه
۱۱۹.....	۳-۴ تحلیل چگونگی اعمال ضرب
۱۱۹.....	۱-۳-۴ استعمال واژه "ضرب"؛ حقیقت یا مجاز
۱۲۰.....	۱-۱-۳-۴ تبیین دیدگاه منتقدین
۱۲۳.....	۲-۱-۳-۴ نقد و بررسی دیدگاه منتقدین
۱۲۶.....	۳-۱-۳-۴ مستندات روایی منتقدین
۱۲۹.....	۴-۱-۳-۴ بررسی مستندات عقلی منتقدین
۱۳۴.....	۲-۳-۴ دامنه‌ی اطلاق "ضرب" (از حیث زمان و مکان)
۱۳۴.....	۱-۲-۳-۴ تبیین گفتار قائلان به محدودیت زمانی یا مکانی در اجرای "ضرب"
۱۳۸.....	۲-۲-۳-۴ نقد گفتار قائلان به محدودیت زمانی یا مکانی در اجرای "ضرب"
۱۴۰.....	۳-۳-۴ گستره‌ی اعمال ضرب (از حیث شدت و ضعف)
۱۴۰.....	۱-۳-۳-۴ دلایل تقييد "ضرب" به غیرمبرح بودن
۱۴۲.....	۲-۳-۳-۴ دیدگاه نگارنده در تبیین علت غیرمبرح بودن "ضرب"
۱۴۵.....	۴-۳-۴ حکم ضرب؛ از وجوب تا حرمت
۱۴۷.....	۵-۳-۴ لزوم رعایت ترتیب یا عدم آن در اعمال کردن مراحل سه‌گانه
۱۴۹.....	۶-۳-۴ مجری حکم ضرب؛ حاکم شرع یا شوهر
۱۵۵.....	۷-۳-۴ انگیزه‌ی اعمال ضرب
۱۶۱.....	فصل پنجم: نتایج
۱۶۲.....	۱-۵ نتایج
۱۶۹.....	منابع
۱۸۹.....	چکیده انگلیسی

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱- مقدمه

خداوند در آیه ۳۴ سوره نساء می فرماید: «الرَّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَ اللَّاتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَ اهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَ اضْرِبُوهُنَّ فَإِنِ اطَّعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا». "مردان، موظف به سرپرستی زنانند، به دلیل برتری‌هایی که خداوند برای بعضی نسبت به بعضی دیگر قرار داده است، و بخاطر انفاق‌هایی که از اموالشان می‌کنند. و زنان صالح، زنانی هستند که مطیع خداوندند، و در غیاب همسر خود حقوق او را، در مقابل حقوقی که خدا برای آنان قرار داده، حفظ می‌کنند (و به وی خیانت نمی‌کنند). و (اما) آن دسته از زنان را که از خیانتشان بیم دارید، پند و اندرز دهید (و اگر مؤثر واقع نشد) در بستر از آنها دوری نمایید و (اگر باز هم کارساز نبود) آنها را بزنید و اگر از شما پیروی کردند، راهی برای تعدی بر آنها نجوید. همانا خداوند، بلندمرتبه و بزرگ است."

این آیه به تبیین جایگاه مرد در نهاد خانواده پرداخته و مسئولیت خطیر مدیریت را بر عهده‌ی ایشان می‌نهد و پس از تبیین علت این حکم برتری‌هایی که نوع مردان بر زنان برای بر عهده گرفتن این

مسئولیت دارند و مسئولیت نفقه که بر عهده ایشان است، وظیفه‌ی متقابل زن (حفظ غیب) را بیان می‌دارد و سپس یکی از عوامل فروپاشی خانواده (نشوز) که تا حد زیادی ریشه در سوء مدیریت مرد دارد را ذکر کرده و راهکاری مشتمل بر موعظه، دوری در بستر و ضرب را برای رفع آن پیشنهاد می‌کند. آیه دیدگاهی تربیتی و در جهت حفظ و پایداری خانواده دارد و سعی دارد راهبردی را ارائه دهد تا در پناه آن خانواده -به عنوان مهمترین نهاد اجتماع- از خطر فروپاشی نجات پیدا کرده و صمیمیت خود را بازیابد.

نگارنده سعی دارد به تبیین و بررسی واژگان کلیدی این آیه (قوامیت، نشوز و ضرب) -در قالب سه فصل مجزا- بپردازد و برای پرهیز از اطاله‌ی کلام و از هم گسیختگی متن و با توجه به تخصصی بودن متن -برای دانشجویان گرایش‌های الهیات- جز در مواردی که احساس ضرورت نکرده است، از ترجمه‌ی عبارات عربی پرهیز کرده است و در نقل بسیاری از آیات و روایات به ذکر عبارت مورد نظر -به جای ارائه متن کامل آن- اکتفا نموده است.

۱-۲- تعریف مسئله

با توجه به محتوای بحث برانگیز آیه ۳۴ سوره نساء، که صحبت از قوامیت مرد در خانواده، نشوز زن و چگونگی درمان آن در سه مرحله‌ی موعظه، دوری در بستر و ضرب می‌کند؛ نوشتارهای زیادی به رشته‌ی تحریر در آمده، اما تمامی این نوشتارها آیه را از زاویه‌ی دید خود تحلیل کرده اند، تا آنجا که فقها و مفسرین آیه را در راستای حوزه اختیارات شوهر مورد بررسی قرار داده‌اند و حقوقدانان خطاب آیه را متوجه حاکم شرع دانسته اند و برخی روشنفکران معاصر با توجه به رواج جریانهای فیمینیستی و دفاع از حقوق زن برآنند تا استعمال ضرب را در آیه مجازی بدانند و آن را به کناره گیری و قهر کردن تفسیر کنند و

جملگی مراحل سه گانه را در راستای تنبیه زن می دانند؛ این امر سبب شده است تا برخی زوایای آیه مجهول بماند و پرسشهایی را برای خواننده ایجاد کند.

نکته‌ی دیگری که در تمامی این تحلیل‌ها مشاهده می‌شود، تکیه بر گفتار اهل لغت و روایات رسیده در مورد سبب نزول ذکر شده در ذیل این آیه می‌باشد که با تردید از ناحیه‌ی برخی از معاصرین روبرو شده است؛ زیرا از دیدگاه ایشان تفسیر نشوز به طغیان و نافرمانی با کارکرد قرآنی این واژه و روایات رسیده درباره نشوز زن و مرد در تناقض است. سبب نزول بیان شده با محتوای "حکم پیامبر (ص) به قصاص در مورد مردی که همسرش را زده بود و نزول این آیه در رد حکم نبی اکرم (ص)" با اشکالات محتوایی بسیار از قبیل مغایرت با عصمت پیامبر (ص)، عدم ورود در کتب معتبر روایی، اختلاف در نقل و ... روبروست. لذا نگارنده سعی بر آن دارد تا در این خامه به تبیین این دیدگاه غیر مشهور و بلکه شاذ پردازد و نقاط قوت و ضعف این تحلیل را آشکار ساخته و انتخاب رای مختار را به خواننده واگذار می‌کند.

۱-۳- اهداف

در این پژوهش بر آنیم با ارائه تعریف دقیق از مفردات آیه قوامیت و تحلیل جدیدی از آن در راستای هدف نهایی آن که رفع تخاصم بین زوجین است افق جدیدی را پیش روی محققین در تبیین نشوز و چگونگی مقابله با آن بگشاییم و به بعضی اشکال‌ها که بعضاً به آنها پاسخ داده نشده و یا پاسخی آنگونه که باید، ارائه نشده پردازیم.

۱-۴- سوالات

۱. دیدگاه صاحب‌نظران اسلامی در تحلیل معنای "قوامیت" چیست و حد و مرز آن چقدر است؟
۲. مراد از "نشوز" با توجه به معنای ریشه آن در قرآن، و روایات چیست؟
۳. طبق رای مفسران واژه "ضرب" در آیه قوامیت در چه معنایی استعمال شده و اطلاق آن در چه حد است؟

۱-۵- فرضیه‌ها/پیش فرض‌ها

۱. مراد از "قوامیت" ریاست مرد در چارچوب خانواده است.
۲. ریشه‌ی "نَشَزَ" طبق رای مشهور به معنای ارتفاع و بلندی (و نشوز زن، بلندی طلبی و عدم تمکین) و طبق دیدگاه برخی از معاصرین به معنای "جمع شدن" (و نشوز زن، رغبت به جمع شدن با دیگری و در نتیجه خیانت) است؛ که نگارنده سعی در تبیین رای اخیر دارد.
۳. "ضرب" در معنای حقیقی خود یعنی "زدن" به کار رفته و ظهور آن اقتضاء می‌کند در دست مرد (و نه قاضی) و غیر وابسته به زمان و مکانی خاص باشد.

آیه‌ی مبارکه ۳۴ سوره نساء دارای سه کلید واژه و مفاهیم کلی "قومیت"، "نشوز" و "ضرب" است. در مورد مفهوم قومیت مرد با توجه به طرح این موضوع در قرآن و ثمرات فقهی-حقوقی آن همواره از ناحیه-ی مفسران و فقها در کتابهایشان به این بحث پرداخته شده است. و با توجه به حساسیت های به وجود آمده در حوزه‌ی حقوق زن در عصر اخیر، علاوه بر کتب متعددی که در حوزه‌ی حقوق زن نگاشته شده است، مقالات متعددی نیز صرفاً به تحلیل مبحث قومیت مرد پرداخته اند؛ همچون مقالات "قومیت مرد از نگاه قرآن کریم و کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان"^۱، "سرپرستی خانواده با نگاه به آیه ۳۴ سوره نساء"^۲، "ریاست مرد در رابطه زوجیت"^۳، "بررسی تحلیلی قومیت در آیه (الرجال قوامون علی النساء)"^۴، "آیه نشوز و ضرب زن از نگاهی دیگر"^۵، "تفسیر آیه «الرجال قوامون علی النساء» و بیان دیدگاه های حقوقی مرتبط با آن"^۶، "بررسی معنانشناسی و جایگاه قومیت مرد و حقوق انسانی زن از نظر قرآن و مقایسه با کنوانسیون رفع تبعیض"^۷، "قومیت مردان بر زنان در خانواده"^۱، "نگاهی به قیومیت مردان در

^۱ عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه. ۱۳۸۷ "قومیت مرد از نگاه قرآن کریم و کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان". اندیشه دینی. ۲۶.

^۲ مروی، محمد علی. ۱۳۸۶ "سرپرستی خانواده با نگاه به آیه ۳۴ سوره نساء". معرفت. ۱۲۲.

^۳ مقدادی، محمد مهدی. ۱۳۸۱ "ریاست مرد در رابطه زوجیت". نامه مفید. ۳۳.

^۴ علائی‌رحمانی، فاطمه. ۱۳۸۳ "بررسی تحلیلی قومیت در آیه (الرجال قوامون علی النساء)". تحقیقات علوم قرآن و حدیث. ۱.

^۵ حکیم‌باشی، حسن. ۱۳۸۰ "آیه نشوز و ضرب زن از نگاهی دیگر". پژوهش‌های قرآنی. ۲۷ و ۲۸.

^۶ مولایی‌نیا، عزت‌الله. ۱۳۸۴ "تفسیر آیه «الرجال قوامون علی النساء» و بیان دیدگاه‌های حقوقی مرتبط با آن". پیام جاویدان. ۷.

^۷ عظیم‌زاده اردبیلی، فائزه. ۱۳۸۳ "بررسی معنانشناسی و جایگاه قومیت مرد و حقوق انسانی زن از نظر قرآن و مقایسه با کنوانسیون رفع تبعیض". کتاب نقد. ۳۱.

تفاسیر قرآن^۱، "بررسی آیه «الرجال قوامون على النساء» با رویکرد به تفاسیر شیعی"^۲، "بررسی تطبیقی «قوامیت» و «تنبیه بدنی» در تفاسیر فریقین"^۳. این مقالات علاوه بر عدم رویکردی جامع به مبحث قوامیت و پرداختن به تمامی زوایای بحث، به تبیین دیدگاه‌های خود پرداخته و تحلیل‌های دیدگاه مخالف را مورد مذاقه و نقد قرار نداده‌اند. همچنین در غالب این مقالات آنچه که مورد دقت و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است، گفتار لغویان می‌باشد و برای تبیین مفهوم قوامیت تاحدودی روایات مورد غفلت قرار گرفته‌اند؛ که در این نوشتار سعی بر آن است با تجزیه و تحلیل تمامی دیدگاه‌های ارائه شده در مورد آیه و نگاهی جامع، و با استعانت از روایات وارده ناظر به محتوای آیه، به تبیین دیدگاه مختار پردازیم.

در مورد راهکار مقابله با نشوز (ضرب) نیز با توجه به بحث برانگیز بودن دستور قرآن به ضرب، نگاشته های متعددی به رشته تحریر در آمده است؛ مفسران و فقها هر کدام در آثار خود در مورد این موضوع به بحث نشسته‌اند؛ اما مناقشه‌ی ایشان بیشتر مربوط به زمان و گستره‌ی اعمال ضرب می باشد. اما در عصر حاضر با ظهور و گسترش انگاره های فمینیستی و احقاق حقوق زن بیشتر مقالات نوشته شده با محوریت ضرب، از طرق مختلف به دنبال پاسخ به این شبهه می باشند؛ همچون مقالات "سیری در حقایق وحی از نگاهی دیگر"^۴، "مسئله تنبیه بدنی زنان"^۵، "تاملی چند در آیه ۳۴ سوره نساء"^۶، "حقوق زن در اسلام"^۷،

---

^۱ سجادی، سید ابراهیم، ۱۳۸۰ "قوامیت مردان بر زنان در خانواده". پژوهشهای قرآنی. ۲۵ و ۲۶.

^۲ کریم پور قراملکی، علی. ۱۳۷۹ "نگاهی به قیمومت مردان در تفاسیر قرآن". بینات. ۲۶.

^۳ مولایی‌نیا، عزت‌الله. ۱۳۸۷ "بررسی آیه «الرجال قوامون على النساء» با رویکرد به تفاسیر شیعی". شیعه شناسی. ۲۱.

^۴ علی‌جانی، محسن. ۱۳۸۹ "بررسی تطبیقی «قوامیت» و «تنبیه بدنی» در تفاسیر فریقین". پژوهشنامه علوم و معارف قرآن کریم. ۶.

^۵ موسوی لاری، سید مجتبی. ۱۳۸۳ "سیری در حقایق وحی از نگاهی دیگر". بینات. ۴۳.

^۶ الطالبی، محمد و مهدی مهریزی. ۱۳۸۴ "مسئله تنبیه بدنی زنان". پیام زن. ۱۶۰.

^۷ حسینی، سیده شهناز. ۱۳۸۳ "تاملی چند در آیه ۳۴ سوره نساء". پژوهشنامه متین. ۲۳ و ۲۴.

"اسلام و مسئله ضرب زن"^۱، "حکم تأدیب الزوجه بالضرب فی الفقه الإسلامی المقارن"^۲، "تأملی دوباره بر اجازه تنبیه بدنی همسر"^۳. در این مقالات حکم به زدن از تمامی زوایا مورد بررسی قرار نگرفته است و هر یک از نگارندگان صرفاً به تبیین دیدگاه خود پرداخته و نقدی را بر دیگر رویکردها وارد نکرده‌اند. در این نوشتار علاوه بر نگاهی جامع به زوایای مختلف حکم ضرب، قصد بر آن است در کنار تبیین دیدگاه مختار، به نقد و بررسی دیگر رویکردها به این حکم همچون ارائه‌ی مفهومی مجازی از ضرب، محدود دانستن آن به زمانی خاص، لزوم اعمال آن به عنوان تعزیری در دست حاکم شرع و ... پرداخته شود.

اما برخلاف دو واژه پیشین که از لحاظ مفهوم لغوی مورد کنکاش و بررسی قرار گرفته‌اند و تحلیل‌های مختلفی از ناحیه‌ی محققان ارائه شده، در مورد واژه "نشوز" و ریشه‌ی لغوی آن بحثی جدی صورت نگرفته است؛ بلکه فقها، مفسران و محققان معاصر با پذیرش گفتار لغویان، صرفاً در کتب خود (کتب فقهی، حقوقی، تفاسیر، مقالات و برخی تک نگاشته‌ها) در مورد حد و مرز نشوز مناقشه کرده و به تبیین و اثبات دیدگاه خود پرداخته‌اند.

۱-۷- جنبه جدید بودن و نوآوری

۱. ارائه‌ی تحلیلی متفاوت از مفهوم قوامیت مرد و حدود آن.

۲. تبیینی نو نسبت به مسئله‌ی نشوز زن.

---

^۱ موسوی بجنوردی، سید محمد. ۱۳۸۳ "حقوق زن در اسلام". بازتاب اندیشه. ۵۸ و ۵۷.

^۲ گلایری، علی. ۱۳۸۲ "اسلام و مسئله ضرب زن". رواق اندیشه. ۲۷.

^۳ تفاحه، فتح الله اکثم. ۱۴۲۴ "حکم تأدیب الزوجه بالضرب فی الفقه الإسلامی المقارن". جامعه الملک السعود. مجلد ۱۶.

^۴ حیدری، احمد. ۱۳۸۵ "تأملی دوباره بر اجازه تنبیه بدنی همسر". پیام زن، ۱۷۷.

۳. نقد دیدگاه‌های قائلان به مجازی بودن واژه "ضرب"، به قصد تنبیه بودن آن، در دست حاکم بودن آن و دیگر تحلیل‌های ارائه شده در مورد این واژه.

۱-۸- اهمیت و نقاط قوت موضوع

۱. جزئی بودن، بگونه‌ای که فقط یک آیه‌ی قرآن مورد بررسی قرار می‌گیرد.
۲. کاربردی بودن، چرا که این بحث علاوه بر ثمرات علمی در تفسیر و فهم قرآن آثار فقهی و حقوقی نیز دارد.
۳. جنبه‌ی نوآوری و تولید علم تقریباً در تمامی سطوح این نوشتار مشاهده می‌شود.
۴. میان رشته‌ای بودن، بگونه‌ای که نیازمند به مطالعات تفسیری، فقهی، لغوی، حقوقی و ... است.